

УДК 346.7

DOI <https://doi.org/10.32782/klj/2025.1.8>

Ігошин М. М.,

кандидат економічних наук,
доцент кафедри міжнародного права та галузевих правових дисциплін
Київського університету права Національної академії наук України

ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СТРАХУВАННЯ В АГРАРНОМУ СЕКТОРІ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ ЯК СКЛАДОВОЇ РЕГІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ

Анотація. Розкрито сутність та основних правові засади регулювання страхування в аграрному секторі національної економіки України, як складової регіональної безпеки. Визначенні основні ризики в аграрному секторі національної економіки України; визначено сутності обов'язкового та добровільного страхування в аграрному секторі національної економіки; проведено аналіз наявного нормативно-правового регулювання страхування в аграрному секторі; проведено аналіз умов страхування в аграрному секторі національної економіки України.

Проведено аналіз класифікації ризиків в аграрному секторі національної економіки України. Визначення правові ознаки страхування в аграрному секторі, серед яких об'єкт, основні суб'єкти, мета, підстава виникнення обов'язку страховика здійснити виплату страхового відшкодування страхувальнику, страхові випадки, договірний характер, страхове відшкодування. Визначено нормативно-правовий комплекс правовідносин зі страхування в аграрному секторі національної економіки України, що здійснюється за допомогою низки нормативно-правових документів.

Регулювання правовідносин зі страхування в аграрному секторі національної економіки України, відбувається як за допомогою широкого переліку нормативно-правових актів, так і за допомогою актів страховика, які розробляються та затверджуються ним з урахуванням законодавчих актів та страхової політики страховика. Відносини між страховиком та страхувальником врегульовуються договором, який укладається між ними з дотриманням нормативно-правових актів та актів страховика. Страхування в аграрному секторі національної економіки України є добровільним, крім випадків, коли виробник сільськогосподарської продукції отримує державну підтримку та дотації.

Ключові слова: страхування, аграрний сектор, ризики в аграрному секторі, національна економіка, механізм правовідносин.

Igoshin M. M. Legal provision of insurance in the agricultural sector of the national economy of Ukraine as a component of regional security

Abstract. The essence of the basic legal framework for regulating insurance in the agricultural sector of the national economy of Ukraine, as well as regional warehouse security, is exposed. Important main risks in the agricultural sector of the national economy of Ukraine; the essence of obligatory and voluntary insurance in the agricultural sector of the national economy is highlighted; an analysis of the existing regulatory and legal regulation of insurance in the agricultural sector was carried out; a brain analysis of insurance in the agricultural sector of the national economy of Ukraine was conducted.

An analysis of the classification of risks in the agricultural sector of the national economy of Ukraine was carried out. Understanding the legal characteristics of insurance in the agricultural sector, the middle objects, the main subjects, meta, the basis of the culpable obligation of the insurance company to pay the insurance premium to the insurer, insurance clauses, contractual nature, Insurance of insurance. The regulatory and legal complex of insurance regulations in the agricultural sector of the national economy of Ukraine, which operates through low regulatory and legal documents, has been identified.

It is stated that the regulation of legal issues and insurance in the agricultural sector of the national economy of Ukraine is carried out both through a wide range of regulatory and legal acts, as well as through additional insurance assets that are divided into to confirm it with the regulations of legislation and the insurance policy of the insurer. The agreement between the insurer and the insurer is regulated by an agreement that complies with the requirements of the regulatory legal acts and the insurer's assets. Insurance in the agricultural sector of the national economy of Ukraine is voluntary, except for the fallout, if the manufacturer of agricultural products withdraws government support and subsidies.

Key words: insurance, agricultural sector, risks in the agricultural sector, national economy, legal mechanism.

Постановлення спільної проблеми у сфері страхування аграрного сектору національної економіки України. Україна є країною з розвиненим аграрним сектором національної економіки. Результати господарювання при вирощуванні сільськогосподарської продукції суттєво залежать від коливання кліматичних умов та інші природні чинників, які не піддаються точному прогнозуванню, і тому страхування ризиків, які здатні нанести прямі збитки виробнику потребує розробки механізмів підтримки цієї галузі в національному масштабі.

Для здійснення страхування в аграрному секторі України необхідно такий нормативно-правовий механізм, завдяки якому були б враховувані всі можливі ризики товаровиробників та який забезпечував якісне формування договірних відносин між страховиком та страхувальником. Саме це є запорукою якісних правових відносин, що визначає розмір збитків та повної і своєчасної виплати відшкодувань.

В Україні відсутній єдиний правовий механізм, який регулює правовідносини саме з добровільного страхування продукції аграрного сектору національної економіки. Останнім часом кліматичні умови в Україні і світі постійно змінюється і це завдає неабиякої шкоди виробникам аграрної продукції, збільшуються втрати продукції в аграрному секторі, а у зв'язку з військовою агресією країни-терористу (російської федерації) страхування посівів та врожаю стає життєво необхідним.

Аналіз останніх досліджень та публікацій, у яких здійснюються спроби вдосконалення системи інвестиційної діяльності страхових компаній в Україні. Наукові дослідження правовідносин у сфері агрострахування та проблем страхування сільськогосподарської продукції розглянуто в наукових публікаціях вчених-правознавців та економістів, а саме А. Гордійчука, Ю.А. Романовської, О. Зальотова, Р. Колібаби, Ю. Лузана, С. Навроцького, С. Осадця, В., О. Гаманкової, П.А. Лайко, С. Навроцького, С. Осадець, С. Пушчака, Р. Смоленюка, О. Марценюк – Розарьонова, І. Горіславської та інші.

В роботах цих авторів розглянуто основні категорії страхування, як з економічної, та і з правової точки зору; проаналізовано державне регулювання страхових відносин; проведено аналіз становища страхового ринку аграрного сектору України; ризиковість функціонування страховиків в Україні; проаналізовано стан страхового ринку тощо

Метою роботи є визначення сутності та основних правових засад регулювання страхування в аграрному секторі національної економіки України, як складової регіональної безпеки

Для досягнення мети передбачається вирішення наступних **завдань**, серед яких:

- визначення ризиків в аграрному секторі національної економіки України;
- визначення сутності страхування в аграрному секторі національної економіки;
- аналіз наявного нормативно-правового регулювання страхування в аграрному секторі;
- аналіз умов страхування в аграрному секторі національної економіки України;

Проблеми впливу страхування на розвиток аграрного сектору національної економіки України, як складової регіональної безпеки. Функціонування аграрного сектору, як складової національної економіки України пов'язане з постійними ризиками. Аграрний сектор потребує постійної підтримки з боку держави як складова регіональної безпеки України. Саме тому ця галузь національної економіки країни потребує окремої уваги, а механізм економіко-правових відносин і системи страхування необхідно постійно вдосконалювати і розвивати саме з точки зору національної та регіональної безпеки.

Аграрний сектор національної економіки має у своїй діяльності масу ризиків.

Жмурко І. визначає, що за своєю сутністю «ризик – це поєднання ймовірності та наслідків настання несприятливих подій та важливий елемент підприємницької діяльності» [1, с. 44-45].

В свою чергу Кириченко Н.В., Алещенко Л.О., визначають і аналізують такі види ризиків у діяльності підприємств аграрного сектору національної економіки України як:

«Ризики за сферою діяльності класифікуються в залежності від характеру очікуваного результату також на дві основні групи: чисті та спекулятивні.

Класифікаційний признак поділу за підприємницькою діяльністю передбачає підприємницькі та не підприємницькі ризики, що свідчить про відмінності між видами діяльності, яку можуть здійснювати господарюючі суб'єкти.

За ступенем сприйняття ризики діляться на мінімальні (рівень можливих збитків та негативних наслідків в межах до 20%), припустимі (можливість втрат до 40%), не припустимі (характеризуються рівнем можливих негативних наслідків до 65%) та катастрофічні (можливість втрат від 65–100%).

За періодичністю виникнення ризики бувають системними (як правило їх виникнення обумовлено самою системою і ступінь їх прояву знизити неможливо) та не системні (виникають не часто та їх можна нівелювати).

За можливістю прогнозування ризики можна поділити на прогнозовані (які можливо передбачити) і не прогнозовані (виникають спонтанно внаслідок форс-мажорних обставин).

За джерелом виникнення вони залежать від факторів внутрішнього та зовнішнього середовища підприємства.

За видом збитків виділяють наступні ризики: по-перше, *матеріальні ризики* – витрати які з'являються за непередбачуваними обставинами реалізації проекту або планів виробництва, додаткових чи прямих витрат майна, устаткування, енергії і ресурсів; по-друге, *трудові ризики* – пов'язані зазвичай з витратами робочого часу, трудових ресурсів тощо; по-третє, *фінансові ризики* – пов'язані з отриманням грошового збитку, який викликаний непередбачуваними платіжками (виплатою штрафів), або не поверненням боргів, чи неотриманням коштів за реалізовану продукцію тощо. Вони напряму пов'язані з фінансовою діяльністю підприємства (фінансування оборотного капіталу; залучення фінансових ресурсів; фінансування інвестицій; накопичення дебіторської заборгованості; бухгалтерський або податковий облік; обслуговування позик; розміщення вільних фінансових ресурсів та розподілу прибутку).

До найбільш широкої класифікації ризиків слід віднести групування за сферою виникнення. Треба відмітити, що ризики аграрних підприємств дуже специфічні і обумовлені умовам їх господарювання. Класифікація ризиків сільськогосподарських підприємств має галузеве забарвлення і при цьому суміщає загально прийняті види ризиків, які притаманні будь-якому господарюючому суб'єкту»[2].

На нашу думку, це достатньо цікава раціональна класифікація ризиків в аграрному секторі національної економіки, але не варто забувати також про такі базові ризики, а саме природні, техногенні, антропогенні та екологічні.

Особливо слід визначити ризики, виникненні після початку військової агресії «росії». Наслідки цього дуже жахливі: по-перше, це небезпека життю працівників підприємств аграрного сектору; по-друге, ризики втрати земельного фонду агропідприємств внаслідок обстрілу або окупації території; по-третє, втрата машин та обладнання внаслідок обстрілів. І цей ризик стосується не тільки агропідприємств, розташованих близько до передової зони, а і підприємств на всій території України; ризик мобілізації працівників без бронювання тощо.

Після визначення ризиків в аграрному секторі національної економіки України, враховуючи, що галузь сільського господарства являє собою одну з головних складових національної безпеки не тільки з погляду на продовольчу безпеку країни. Необхідно зазначити, що аграрна галузь має вплив на низку сфер національної економіки, а саме: ринок праці; суміжні галузі національної економіки (машинобудівництво, будівництво, освіта, біотехнології, зовнішньоекономічна діяльність тощо); соціальна сфера тощо.

Тому розробка економіко-правового механізму страхування в аграрному секторі з урахування всіх вимог діючого законодавства, а також інтересів як страховиків, та і підприємств аграрного сектору національної економіки України дасть можливість позитивної динаміки розвитку агропідприємств, можливість планування діяльності в коротко- і середньостроковій перспективі, планування своїх прибутків і витрат.

На нашу думку, необхідно визначення правових ознак страхування в аграрному секторі національної економіки України. Правовими ознаками страхування в аграрному секторі розглянути в науковій роботі Марич Х. «Сільськогосподарське страхування поняття, ознаки, види» і ми з цим ствердженням погоджуємось.

Отже, на думку Марич Х. правові ознаки в аграрному секторі наступні:

- «об'єкт – майнові інтереси страхувальника, що пов'язані зі страховими ризиками у сільському господарстві і які не суперечать законодавству;

- основні суб'єкти – страхувальник (зокрема, сільськогосподарські товаровиробники, власники сільськогосподарських тварин, іпотекодавці, іпотекодержателі та ін.) і страховик (на проведення окремих видів сільськогосподарського страхування страховики повинні мати відповідні ліцензії);

- мета – забезпечення економічної і продовольчої безпеки держави, захист майнових інтересів сільськогосподарських виробників;

- підстава виникнення обов'язку страхувика здійснити виплату страхового відшкодування страхувальнику – настання страхового випадку;

- страхові випадки, визначені у договорах страхування або в чинному законодавстві;

- договірний характер (правовою формою опосередкування страхових відносин у сільському господарстві є договір);

- страхове відшкодування здійснюється за рахунок грошових фондів страховика»[3, с. 407-408].

Правове регулювання правовідносин зі страхування в аграрному секторі національної економіки України, зокрема, як складової регіональної безпеки, здійснюється за допомогою низки нормативно-правових документів.

Загальні засади страхування визначено главою 67 Цивільного кодексу України від 16 січня 2003 року № 435-IV (далі ЦКУ)[11].

В свою чергу Закон України «Про страхування» від 18 листопада 2021 року № 1909-IX регулює відносини у сфері страхування, визначає загальні правові засади здійснення діяльності в сфері страхування, регулює

посередницькі послуги, встановлює вимоги до порядку укладання договорів страхування, встановлює порядок державного регулювання та нагляд у сфері страхування[5].

Страхування в аграрному секторі національної економіки України, здійснюється на підставі договору страхування, який укладається відповідно до загальних умов страхового продукту, відповідно до законодавства України.

Слід зазначити, що на сьогодні виділяють два види страхування в аграрному секторі України – *обов'язкове та добровільне*.

«Обов'язок застрахувати врожай покладається на товаровиробників, що користуються державною підтримкою, що полягає у наданні з державного бюджету сільськогосподарським товаровиробникам грошових коштів у вигляді субсидій на відшкодування частини страхового платежу, фактично сплаченого ними за договорами страхування сільськогосподарської продукції. Для інших сільськогосподарських товаровиробників воно є добровільним»[4, с. 2].

Обов'язкове страхування підприємств аграрного сектору національної економіки України з державною підтримкою, види якої визначені Кабінетом Міністрів України і регулюється регулюються Законом України «Про особливості страхування сільськогосподарської продукції з державною підтримкою» від 9 лютого 2012 року № 4391-VI [7].

Окрім Закону України «Про особливості страхування сільськогосподарської продукції з державною підтримкою», в комплексі правовідносин в сфері страхування в аграрному секторі національної економіки України приймаються до уваги такі нормативно-правові акти, а саме: «Про затвердження Порядку надання державної підтримки страхування сільськогосподарської продукції» від 9 грудня 2021 р. № 1342[8]; «Про затвердження граничного розміру, структури та порядку застосування страхових тарифів для страхування посівів озимих зернових сільськогосподарських культур з державною підтримкою від сільськогосподарських страхових ризиків на період перезимівлі» від 9 грудня 2021 р. № 1285[9]; «Про затвердження граничного розміру, структури та порядку застосування

страхових тарифів для страхування майбутнього врожаю цукрового буряку з державною підтримкою від сільськогосподарських страхових ризиків» від 25 жовтня 2024 р. № 1228[10]; Наказ Міністерства аграрної політики та продовольства України «Про стандартизований страховий продукт для страхування площ посівів озимих зернових сільськогосподарських культур з державною підтримкою від сільськогосподарських ризиків на період перезимівлі» від 25 листопада 2021 № 385 (далі Наказ № 385)[6].

Таким чином регулювання правовідносин зі страхування в аграрному секторі національної економіки України, відбувається як за допомогою широкого переліку нормативно-правових актів, так і за допомогою актів страховика, які розробляються та затверджуються ним з урахуванням законодавчих актів та страхової політики страховика. Відносини між страховиком та страхувальником врегульовуються договором, який укладається між ними з дотриманням нормативно-правових актів та актів страховика. Страхування в аграрному секторі національної економіки України є добровільним, крім випадків, коли виробник сільськогосподарської продукції отримує державну підтримку та дотації.

Висновки. Страхування в аграрному секторі національної економіки України є важливим інструментом захисту від ризиків. Однак, не зважаючи на всю важливість такого інструменту, чк страхування, який здатний захистити від ризиків, він не є дуже популярним серед агропідприємств. На нашу думку, причиною такого явища може бути відсутність прозорості в системі страхування в аграрному секторі національної економіки. Побажання агропідприємств залишаються на другому плані, а весь механізм страхування в аграрному секторі лобіює інтереси держави і страховиків.

Регулювання правовідносин щодо страхування в аграрному секторі національної економіки відбувається за допомогою цілого ряду нормативно-правових документів, які розробляються відповідно до цих документів та затверджуються кожним страхови-

ком, та договором страхування. Визначені страховиком порядок та умови страхування, є страховим продуктом та є обов'язковими для виконання сторонами такого договору. Але не завжди умови Договору влаштовують керівників агропідприємств України. Варто зазначити, що страхування посівів та врожаю є добровільним. Обов'язковому страхуванню підлягає тільки сільськогосподарська продукція, яка вирощується з державною підтримкою.

Дослідження вказують на те, що наразі в Україні відсутній універсальний компромісний страховий механізм, який би застосовувався усіма страховиками при страхуванні в аграрному секторі національної економіки України, а відсутність єдиного підходу до розробки такого страхового продукту з урахуванням інтересів, насамперед, інтересів агропідприємств. Вказані обставини дозволяють учасникам аграрного ринку у межах наявних страхових продуктів самостійно визначити страховика та страховий продукт, враховуючи власні потреби.

З огляду на те, що в останні роки в Україні ідуть військові дії і ризик втрати земель, сільськогосподарського обладнання, підвищенні ризики життю працівників тощо, необхідно запровадження зрозумілого правового механізму страхування в таких випадках. І в цьому процесі, важливу роль повинна грати держава. Необхідна запровадження прозорих умов страхування і системі відшкодування збитків агропідприємствам. Інтереси підприємств в аграрному секторі національної економіки України повинні бути на першому місці, як важливих складових регіональної безпеки і національної економіки України в цілому.

Враховуючи, що підприємства аграрного сектору національної економіки є важливою складовою регіональної безпеки країни необхідно розробка механізму допомоги при настанні страхових випадків, також мери по підтримці при вимушеній релокації підприємств з зони бойових дій. Це тягне за собою цілий комплекс мер: від пільгового кредитування до нульових страхових внесків тощо.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Жмурко І. Ризики в аграрному секторі та необхідність їх страхування. Економічний дискурс. Міжнародний науковий журнал. 2017. Випуск 1. С. 42-49. URL: <http://ed.pdatu.edu.ua/article/view/127373> (дата звернення 22.01.2025).
2. Кириченко Н.В., Алещенко Л.О. Теоретичні основи та класифікація ризиків з врахуванням особливостей функціонування підприємств аграрного сектору. Економіка і суспільство. 2021. Випуск 25. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/297/285> (дата звернення 22.01.2025)
3. Марич Х. Сільськогосподарське страхування: поняття, ознаки, види. URL: <https://science.lpnu.ua/sites/default/files/journal-paper/2018/jun/13434/64.pdf> (дата звернення 26.01.2025)
4. Марценюк-Розарьонова О. В., Якубовська Я. Р., Чернопищук О. М. Страхування урожаю сільськогосподарських культур та багаторічних насаджень. Ефективна економіка. 2018. URL: http://www.economy.nauka.com.ua/pdf/4_2018/33.pdf (дата звернення 01.01.2025).
5. Про страхування: Закон України від 18 листопада 2021 року № 1909-IX URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1909-20#Text> (дата звернення 30.01.2025).
6. Про стандартизований страховий продукт для страхування площ посівів озимих зернових сільськогосподарських культур з державною підтримкою від сільськогосподарських ризиків на період перезимівлі: Наказ Міністерства аграрної політики та продовольства України від 25 листопада 2021 № 385 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1634-21#Text> (дата звернення 30.01.2025).
7. Про особливості страхування сільськогосподарської продукції з державною підтримкою: Закон України від 9 лютого 2012 року № 4391-VI URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4391-17#Text> (дата звернення 30.01.2025).
8. Про затвердження Порядку надання державної підтримки страхування сільськогосподарської продукції: постанова Кабінету Міністрів України від 9 грудня 2021 року № 1342 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1342-2021-%D0%BF#n9> (дата звернення 30.10.2024)
9. Про затвердження граничного розміру, структури та порядку застосування страхових тарифів для страхування посівів озимих зернових сільськогосподарських культур з державною підтримкою від сільськогосподарських страхових ризиків на період перезимівлі: постанова Кабінету Міністрів України від 9 грудня 2021 року № 1285 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1285-2021-%D0%BF#Text> (дата звернення 30.01.2025).
10. Про затвердження граничного розміру, структури та порядку застосування страхових тарифів для страхування майбутнього врожаю цукрового буряку з державною підтримкою від сільськогосподарських страхових ризиків: постанова Кабінету Міністрів України від 25 жовтня 2024 р. № 1228 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1228-2024-%D0%BF#Text> (дата звернення 11.01.2025).
11. Цивільний кодекс України: Закон України від 16 січня 2003 року № 435-IV URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> (дата звернення 30.01.2025).